

RIJEČ NA PROMOCIJI ROMANA *PRISTAJANJE*

Kao prvo, da se predstavim: ja sam ovdje u ovim promotivnim vještinama jedan zakašnjeli debitant, jer ovo je moja prva promocija uživo. Bila je prije petnaest godina još samo jedna, prigodom izlaska mojih preuranjenih sabranih djela, ali ja tada nisam bio nimalo nazočan. Naglo sam se bio možda razbolio... pokušavajući oponašati slavnoga Publija Ovidija Nazona, koji se sklanjao u prvi haustor kada bi ga tko na ulici prepoznao. Oni koji ne znaju što je to neugoda od publiciteta, govorili su da se skrivao zbog velika nosa, po kojem je dobio nadimak, ali bit će ipak da je volio ostati neprepoznat kao osoba. Poslije sam se pismom ispričao svome glavnom promotoru, pokojnome prijatelju Ivi Frangešu, i sve smo lijepo apsolvirali, premda on nije nikad povjerovao u moju bolest.

Tu se i ne računa pravadna diplomatska promocija na Filozofskom fakultetu, na kojoj također nisam bio. I tako je, velim, ovo danas, športski rečeno, moja jedina promocija svih vremena, i ova se skromna komemoracija odvija, ne ću reći zaslugom gospođe Nives Tomašević, nego upravo – njezinom krivicom. Toliko da se zna.

Događalo se i meni da sam kao dugogodišnji izdavač tu i tamo promovirao tuđe knjige, otkako je to ušlo u modu. A bio sam nazočan i nekim tuđim predstavljanjima tuđih knjiga, i uvijek mi se činilo da je bilo malo previše ozbiljnih riječi, pa i studioznog osvrtanja na djelo, nekako sa strane, *ex cathedra*, laboratorijski, izvana, što pristaje više časopisima, kulturnim rubrikama i emisijama. Hoću reći, često je nedostajalo trivijalnih informacija, ili jednostavno iskaza, onih ležernih, jedva domišljenih i olako

izgovorenih popratnih riječi, koje također idu uz knjigu, koje su dio nje, koje govore o nastajanju i odmah potom i o postojanju djela, dok je pisac još u babinjama zaokupljen gugutanjem novorođenčeta. Pa i o prvoj recepciji i nesretnome ozračju u kojem svi, nažalost, živimo i pišemo. O kulturnome okruženju, ispolitiziranome ambijentu, o podjelama i o kolegama koji bi ratovali, koji bi vojevali protiv nepoćudnih književnika, umjesto – za estetska mjerila. Ako se o tome ne progovori odmah, poslije se ubrzo sve institucionalizira, sve postaje gotov čin i prihvaćena istina ili samo bibliografska jedinica.

A te brbljarije mogu izaći samo iz autorovih usta, to je jasno. Za njega se tek objavljena knjiga još puši iz toplja teksta, i to se hlapljenje može eventualno osjetiti samo pri ovakvim bliskim susretima. To je niz beznačajnih okolnosti oko nastanka i prve recepcije knjige, koje i nisu toliko važne, ali je to na kraju i jedino što autor smije reći o svom tekstu bez opasnosti da upadne u samohvalu, ili u tumačenje, opravdavanje, nametanje vlastitoga viđenja... kao ono: htio sam ovo, želio sam postići ono... pa sve onda pođe u mistifikaciju i poluistinu... Teško je to stanje suvislo i uvjerljivo racionalizirati, jer čini mi se da se književno djelo katkada više izvlači iz pete i iz vegetativnoga spleta, nego iz mozga. Tkogod će se tome narugati; prepustimo to pravo umnicima.

Ali, i o svojim književnim trivijalnostima govorim nerado, uvijek u strahu da ću dosađivati, ili da ću neopazice ipak odskliznuti u analize, koje mogu poslužiti jedino nespremnome gimnazijskom profesoru; da ću upasti u više ili manje zamaskiranu apologetiku vlastitog postupka, pa i vlastitih rezultata, ili, po nevolji, čak u komparacije s drugim književnim prosedeima. Tome sam se bio donekle prepustio u svojim »živopisnim« životopisnim zabilješka-ma, ali to se nekako dogodilo neizbježno, a bilo je i donekle primjereno žanru; svakako, ne bih želio ponoviti.

Gledajući pred sobom ove tri svoje knjige što ih je Naklada Ljevak tiskala u posljednju godinu dana i dodaju-

ći u taštım svojim primislıma još i »Večernjakovo« deseto i NIN-ovo (ćirilıčno) jedanaesto izdanje romana *Mirisi, zlato i tamjan*, sve tiskano u tom istom kratkom razdoblju, dođe mi da uzdahnem: Bože, kako sam ja plodan pisac!

Skloni kritičari ipak s pravom kažu: »nevelik opus«, pa još i pažljivo okolišaju... »skroman opsegom, svega tri romana« i slično. Što ćemo, tako je kako jest. Ali oni ne skloni rugaju se da sam posljednji put, po *njihovu* računanjı vremena, napisao knjıgu kad se jugoslavenski premijer zvao Džemal Bijedić. Zamislite: Bijedić! Kako li sam sretno baš tu zlatnu eru izabrao?! Zar nisam onda bio dužan napisati još barem jednu i za Šuvara?! Ma koji propust! Tako se, vidite, postaje neplodnim i anonimnim, kad se ne djeluje ciljano u svom vremenu, kako bi se svoja djela obilježilo imenima barem glavnih velikana! Ovako, poslije bijedićevske knjıge, nisam imao dugo-dugo ništa, sve do ove sada, koju, nažalost, ne može više označiti neka epohalna pojava saveznoga značaja, pa će brzo pasti u zaborav.

I onda dalje kažu, da se sada glasam »s onu stranu groba«. Ne znaš što je gore! Biti onakav suvremenik, ili biti mrtav. Pa, u redu, i ovi su bijedići, dakako, u pravu, premda su, priznat ćete, i ta komparativno-historijska i ova nekrofiliska zagrobna metafora malo i neukusne i nepristojne za naše zagrebačke prilike. Bijedićevo vrijeme ljudi osjetljiva želudca žele što prije probaviti, makar se iz te metaboličke bijede ne ćemo još dugo posve izvući... A čovjeku pak koji miriši na jelovinu, kako narod eufemistički kaže za nas koji smo jednom nogom u sanduku, ipak se običava reći ono: ma još ćeš ti koju godinicu, stari moj, ne brini, izgledaš mi ti ko curica! Jer takvi »malograđanski« običaji još i sad vladaju u takozvanome civiliziranom svijetu, pa i u toj Europi, koja je našu zemlju obdarila tolikim zlodjelima, a ipak zna što se, barem formalno, pristoji u pristojnome društvu.

Dobro, nije ni vrijeme ni zgoda da se branim od uvreda, ali moram onda reći dvije riječi o rogobatnim *pohvala-*

ma, kao što je ona u svezi s ovim *Pristajanjem*, po kojoj spadam »u društvo nekih od sebe dvostruko mladih pisaca«. Čime se ne misli reći da sam početnik, jer nisu ni oni, ni ti da sam neiskusni, nego naprotiv, ako dobro razumijem, da nisam zastario, da sam stari lisac koji se znade prilagoditi novome vremenu i koji se još uvijek nekako održava na površini. Hvala, hvala! To bi moglo biti veliko priznanje mojoj navodnoj suvremenosti i nimalo zagrobnoj svježini i vitalnosti. Ali me ozbiljno zbunjuje ta vremenska inverzija. Kao da je ipak tu došlo do neke zbrke u nečijem egotičnom samoljublju. I u kalendaru. Jer kolumnist svakako i sebe uvrštava među te mlade, kojima bih ja kao bio nalik. Barem tako sebi laskam, da i on sebe vidi već otprije tamo gdje ja sada upadam. Pa se pitam, zar nisu nikad i njemu susjedi govorili da slični nekome od svojih predaka, a ne obrnuto; osim ako se i njima nije nešto u glavi prevrnulo, pa su im oči izašle na zatiljak i gledaju unatraske. Nisam od razumnih ljudi nikada čuo da mi je djed ili otac sličan, barem ne od ljudi koji uvažavaju pučku genetiku. Govorili su mi: malo jesi ti, jesi na oca, ali ista si mater, pljunuta.

Rekao sam da bi to za mene moglo biti i priznanje, pa bit će da i jest. Zasad ne moram žuriti dalje, mogu mirno šetkarati dok me prestignu; imam gotovo pola stoljeća prednosti, neusporedivo više negoli ona sofistička kornjača pred Ahilom. Ali nije li to mojim mlađim kolegama i njemu samome, nadarenim i već potvrđenim i nagrađivanim piscima, sve prije nego priznanje?! Jer, dakle, po njemu, oni zaostaju četrdeset godina za jednim zagrobnikom. Ako li su me istom sada dostigli, mogli bismo se u šali zapitati: što su radili? Gdje su bili dosad? Ili to možda hrvatska književnost stagnira? Je li vrijeme stalo? Bojim se da mu za to priznanje nitko od nas ne duguje zahvalnost.

A s druge strane, znam i to, da je sve to samo *qui pro quo* koji se možda tek omakao nadarenu piscu i isto toliko sirovu kolumnistu. Nesporazum je to, ali znakovit. Psihogram je to jedne ličnosti za koju Ivan Aralica ima folklornije ime. Ali katkad ni cijela opsežna knjiga tako te-

meljitog analitika kao što je kolega Aralica nije dostatna da se iskaže dovoljno prezira spram neizazvane neljudske zloće. (Igor Mandić iz publike: »Skrati! Skrati!« – rekao sam sebi: Sad, kad si se konačno domogao mikrofona – zanovijetaj bestidno! I bi tako.)

Neki kritičar slične provenijencije ustvrdio je da sam »odavno prestao biti piscem«. Ajme! A ja izbacio pet knjiga u dvanaest mjeseci!

O.K.! Ma nisam to učinio da se dokažem, i da kao pisac uskrsnem od mrtvih. Od svega je samo ova zadnja knjižica nova, sve ostalo je samo nadopisivano, pa i znatno prerađivano, ili tek redigirano i prije bi to bile književno-oporučne radnje, sve s namjerom da se jedan skromni opus ostavi u što autentičnijem, što čistijem, konačnom obliku. Nego... danas izdavači jednostavno preferiraju nepostojeće pisce, i to ti je. Gospodin Ljevak je u tome i pretjerao, očito.

Unatoč tome, ruku na srce, životno mi djelo ostaje i neveliko, i zbilja skromno. Premda sam imao mnogo vremena, u tih šezdesetak godina malo sam pisao; možda bi se vrlo benevolentno moglo izlučiti oko tisuću nešto pismenijih stranica iz pet romančića, tridesetak novela, šest-šest radio-drama, stotinjak efemernih članaka, kritika, polemika, interwiewa i kojeg filmskog scenarija. To je cijela moja bilanca. Nedovoljna i oskudna za književnog trudenika. Srećom, pisanje nije bilo normirano! To je, dakle, puka činjenica. Da. Tako je. Pa što?! Nisam se nikome zakleo da ću bjesomučno piskarati i jurcati za svjetskim priznanjima, i nisam, kao što sam već jednom napisao, vidio pokraj svoje kolijevke one četiri književne muze kako me zavjetuju bogovima i zadužuju piscim priborom. Ali ne-skromno mislim, ako sam jednom bio imalo uspješnijim piscem, onda sam pisac i danas, a možda i još koji dan. Jer moje djelo, i onda kad ga suvremenici zanemare, ostaje dijelom književnosti jednoga razdoblja. Ni moj sugrađanin, kolega Marko Marulić već odavno ne piše, pa ga neki dobronamjerni i danas nazivaju piscem. Jer je to jednom bio.

Ali, šalu na stranu, svi znamo da je i Janko Leskovar, na primjer, kao vjerojatno i neki drugi u svijetu, prestao u po života, pa ga još i danas zovemo piscem, čak i dobrim piscem. Ako je sve to ikome uopće važno! Meni doista nije, jer se nikada nisam smatrao profesionalcem. Pogotovu ne bih želio da me »poštuju kao živu ikonu« i da me hvale »iz političkih razloga«, kako mi priželjkuje moj hvalospjevni, pa, dakle, i dvolični kolumnist. Imamo mi ikona da prekrijemo i zidove, i panoe i paravane, toliko, da bih ja morao čučiti u nekome kutu na podu, a kao politička ikona ne bih poslužio ni kao podloga za palimpsest.

U nas je postalo pravilom: ako je prisiljen odati priznanje djelu nepoželjna autora, smutljivac ga kompromisno hvali da ne bi proigrao povjerenje u svoja kritičarska mjerila, ali se onda brže-bolje dohvati autorove osobe, kako bi je ocrnio i izrugao, oklevetao i etički obezvrijedio. Jer zna da s osobom počesto pada i djelo, barem za života suvremenika, ma što mi govorili o samostalnosti djela. Ne mogu se ni danas oteti vlastitoj negativnoj prosudbi o nepročitanu djelu Vladimira Lunačeka, pošto sam još u mladosti čitao žestoke i duhovite J. Benešićeve nasrtaje na njegove kazališne kritike. Kalkulacije sa čitateljskom tromošću, već su postale ustaljena taktika poznate, ni male, ni velike gomilice, dakako nedostojne Benešićeva autoriteta. Da bi obmanuo neupućene takav bijedić, usput dobacuje kako sam sebe rehabilitirao »preko tuđih leđa«, iako sam se uvijek samo branio od sličnih podmetanja, ljušteći sa sebe nabačeno smeće njegovih herostratskih suboraca, »što svoje blato lijepe o moj glas«.

Moglo bi zaista sada biti dosta tih protugradnih raketica, ali, kad sam se već upustio u jalove diskorse, što bi Dubrovčani, hajde, onda još recimo koju o tim našim lažnim, zapravo ignorantskim dilemicama. O tome, može li se biti, pa ne biti piscem. Kako već odgovara kojoj koteriji.

Eto, pa budimo, dakle, primjereni banalnoj temi ove domaće zadaće: olimpijcima, da kažemo, ostaju sjajne medalje, koje prije ili poslije neki unuci prodadu antikvaru.

Drugim pobjednicima još i drukčiji trofeji, svjetlucavi pokali, razni poslužavnici, kipići, vjenčići s vrpcama, također valjda za kasniju prodaju... a zatim i mnoga sjećanja na poljupce, tapšanja, aplauze, transparente, urlanje, rakete, petarde, baklje, zastave, himne i što ja znam što još... bude tu i pivskih boca. O trofejnome novcu ne ćemo, jer to prođe kroz prste u brzi zaborav. Piscima ostaju ukoričene tiskovine, koja šarena diplomica, plaketica i možda također, hajde de, koji lukovdolski vijenac oko vrata.

Onda dođe tužni dan kad plivač više nije plivač, ni skakač skakač, ni trkač trkač; skijaš hoda sa štapom, ali ne više skijaškim, nego staračkim, i nije niti nalik onome što je bio. Njemu možemo reći bivši. Književniku ne. Ako je stvorio i jedno vrijedno djelo, on ostaje književnikom i nakon petsto godina, kao naš dični Marul, makar izgubio atraktivnost za većinu čitatelja. Makar hodao četveronoške, makar ga napale disgrafija, disleksija, dislalija i sve ostale disgracije. Makar oslijepio kao onaj mladi Nikolaj Aleksejevič Ostrovski ili veliki Borges.

Možemo špekulirati fenomenološki, kao nekad, o razlici između privida i istine, a u ovom slučaju o razlici između kolektivnog pamćenja i konkretnoga nasljedstva; možemo analizirati zašto je neki davni teniski ili nogometni rezultat bio samo trenutni doseg i ni po čem nalik književnom, slikarskom, arhitektonskom, glazbenom, znanstvenom djelu, koje ne živi samo u sjećanju i športskoj kronici, nego u živoj stvarnosti kao njezin konstitutivni dio i kao trajna kulturna tekovina. Možemo špekulirati koliko mu drago, ali krajnji je zaključak: ako na bilo koji način živi djelo, živ je i njegov stvaratelj. I onda on nije bivši.

I kada gledam, dakle, pred sobom ove tri knjige, nameće mi se, ovom prigodom, besmislена računica: *Protimbe* imaju više od 500 stranica, ove tako tamne novele oko 250, i novi romančić sto i pedeset. Među nama rečeno, imam u ladici još i jednu pravu literarnu burgijetinu od pedesetak stranica, također nedavno napisanu, ali, srećom, neobjavljenu. Dakle, to sve ide kao neka negativna

geometrijska progresija – svaka sljedeća knjiga upola manja. Pa onda i nije progresija, nego regresija. Što se opsega tiče, u novije vrijeme, idem sve na manje, kao što idem naniže zbog onih bolnih diskova između kralježaka. Čovjek se s godinama zbija i zbija kao hrpa trulog sijena. Ali, nadam se, da djelo ne mora kalirati zbog istih razloga, od propadanja i degradacije.

Pokušavam se onda ipak nekako utješiti, da su ovi plodovi mojega zakašnjelog životnog i radnoga zamaha nekako obrnuto razmjerni tome dekresendo od 500 na 50, pa hoću vjerovati da to i nije baš istinski dekresendo. Nego možda i suprotno. Jer na knjige mojih životopisnih zabilježaka, kako su se pohvalili sami kiblaši, izlivena je kibla sa cjelokupnim osobnim i kritičarskim sadržajem uvaženih kritičara, novele su pristojno neutralno prešućene, kao da ih nije ni bilo, što je na kraju krajeva svakako bolje, a ovaj romančić, osim mnogih ozbiljnih i korektnih tumača, hvallj čak i fukara. Prema tome, ipak utješna progresija i krešendo, unatoč sve manjem opsegu.

Ma znate, i taj mi se romanski izraz, dekresendo, ovaj čas pričinja malo sâm u sebi proturječnim, čak i antipatičnim. Neka mi oprostite oni koji u lingvistici razmišljaju ozbiljno, jer znam da i u našem jeziku ima takvih ne-moćnih i ne-kreativnih složenica kao ne-pristojnost, ne-snalaznje, ne-znanje itd. Ali možda baš i nema takvih kao što je ona poznata latinska o Mjesecu, koja kaže *Luna decrescit*. U našem jeziku ni jedan predmetak, ma što on značio, ne bi mogao rast obrnuti u smanjivanje i nestajanje. Ne-rasti teško može u nas značiti smanjivati se. Zato ja za ove knjige ne bih lako prihvatio da idu dekresendo, premda bi taj *contradictio in adjecto* mogao ići pomalo i meni u prilog. Označuje u svojoj složenosti, istinabog, opadanje, ali sadrži u svojoj etimologiji i onaj prvotni pozitivni semantični naboj osnovne riječi – bez prefiksa – *crescere*.

To su, tek tako, priznajem, moje nedomišljene izvanjezične, izvanismislene, igrive i mjesečarske kombinacije... što se babi tilo... jer znamo u našem jeziku i za raz-vojače-

nje i raz-odijevanje, raščinjanje, raz-druživanje... pa, eto, i za ne-pristajanje... A da je barem tog nepristajanja bilo u nas više, ne bi za ovaj najnoviji roman bilo pravog poticaja ni oslonca u stvarnosti.

»Bit ću kratak«, rekao bi brbljavi Shakespeareov Polonije, a kažem, sada konačno i ja, da s reduciranjem broja stranica raste, ako već ne i kakvoća, barem autorska zahtjevnost, ili beletristička sofisticiranost književnog rukopisa. Ako je to dovoljno skromno, ili uopće dopušteno, reći za svoj rad.

Nakon svih premnogih pohvala, posebno ovih što sam ih i večeras ovdje čuo, teško je još iznaći što bih lijepoga o sebi rekao. A govoriti protiv sebe, premda bi bilo u mom pomalo mazohističkom stilu, u ovoj važnoj prigodi ipak neću, nije promidžbeno.

Ali svrbi me da kažem na kraju barem to, da je gotovo sve što jedan slabi dugovječni čovjek napiše poslije svoje osamdesete godine (s izuzetkom, razumije se, Margana Tadeona) ipak obilježeno kao životni i književni *post scriptum*, možda i kao *post festum*: Uvlače se gotovo neprimjetno u prozni diskurs čisto pripovjedački elementi, a njih nikada nisam prihvaćao kao istinski, kao agresivni književni izraz. Riječ se umara, polako postaje konvencionalno sredstvo pripovijedanja, bez vlastite izražajnosti i bez sudaranja sa smislom surječja. Ona tako postane jalova, neživa, suha kao natuknica u rječniku. Ta se infekcija širi iz narasle želje za jednostavnošću, za pričom, za faktografijom, za banalnom komunikativnošću, koju diktira velik dio čitateljstva, ali i piščeva iskustvena zrelost, i postaje sve teže izbjegavati, možda ne misaonu, ali često stilsko-izražajnu simplifikaciju. Odatle valjda i ona izreka: baciti koplje u trnje.

Srećom, toj se opuštenosti i komociji mlađa naša književnost gotovo sasvim otela. Možda samo privremeno, dok pisci prijeđu preko praga starosti, a nadajmo se i poželimo im i definitivno. Ali pojačavati nasilno svoj glas protestačenjem, psovka i sličnim lažnim amplifikatorima,

pogotovu još u mladosti i punoj snazi, dok treba vježbati glasnice, a ne jezičinu, nije dostojno ni književnosti ni čita- teljske pozornosti. Dok se raspoláže snagom temperamen- ta i invencije, nije primjereno pribjegavati šokantnim vul- garizmima, jer to je uglavnom simptom nemoći i duhovne lijenosti. To je nepotrebno lupanje nogom o vrata. Evo, to bi bila moja skromna poruka iz pakla.

(2005)